

JAROSŁAW PŁUCIENNIK

Uniwersytet Łódzki
Łódź, Polska

POETYKA KOGNITYWNA POLSKICH PRZEKŁADÓW PSALMÓW W PERSPEKTYWIE KOMPARATYSTYCZNEJ. RAMY KOGNITYWNE „WIĘZIENIA” I „WYBAWIENIA”

WSTĘP

PRZEDMIOT BADANIA

W swoim artykule chciałbym pokazać, jak pojęcia i kategorie poetyki kognitywnej mogą być przydatne w analizie tłumaczeń. Będę w tym wypadku posługiwał się przykładem tłumaczeń dwóch wybranych psalmów na język polski, angielski i szwedzki. Zestawienie akurat tych języków wynika nie tylko z moich kompetencji językowych, ale także i z tego, że właśnie takie zestawienie umożliwia również komparatystykę kulturową; w języku angielskim dominują przekłady protestanckie, podobnie w Szwecji (choć ich ilość jest nieporównywalna ze światem angielskojęzycznym, wyznaniowo głównie reformowanym), natomiast w języku polskim mamy silne tradycje zarówno protestanckie (luterzańskie i reformowane), jak i katolickie. W Polsce dodatkowym ciekawym czynnikiem jest obecność tłumaczeń

psalmów na język polski autorstwa wybitnych poetów, co wzbogaca niepo-
miernie możliwości interpretacyjne i kontekst komparatystyczny. W celach
analityczno-porównawczych używam kilkunastu tłumaczeń na język angiel-
ski, kilkunastu na język polski, dwóch na język szwedzki. Temu korpusowi
towarzyszy kontekst tekstu mazoreckiego oraz tłumaczeń na łacinę, zarówno
dwóch podstawowych wersji Wulgaty, jak i parafrazy poetyckiej George’a
Buchanana. Kontekstem dla mnie są także wydania greckiej Septuaginty
wraz z tłumaczeniem filologicznym na język angielski (szczegółowa lista
źródeł tekstów w bibliografii). Takie zestawienie umożliwia poszukiwanie
uniwersaliów niezdeteminowanych ani czynnikami etnolingwistycznymi,
ani wyznaniowymi, czy nawet religijnymi.

POLIGLOTYCZNA ANALIZA I POETYKA KOGNITYWNA

Taka poliglotyczna analiza przekładów psalmów nie ma ambicji języko-
znawczych ani teologicznych. Nie zajmuję się ustalaniem faktów z historii
języka, nie ustalam także faktów edytorskich. Nie interpretuję psalmów teo-
logicznie i nie komentuję w poliglotycznej analizie zagadnień wiary, chyba że
jest to wyraźnie stematyzowane przez same teksty psalmów. Ale nie tworzę
teologii psalmów, powstrzymuję się przed komentowaniem kwestii wiary.
Interesuje mnie jednak adekwatność stylistyczna wyborów tłumaczy zwłasz-
cza w kontekście lokalizowania tłumaczeń.

Poetyka kognitywna tym różni się od innych poetyk, czyli teorii literatury, że
uwzględnia w swojej analizie i interpretacji pojęcia i kategorie związane
z kognicją. Kognicja to nie tylko poznanie, dlatego nie należy mówić o kognity-
wistyce jako o naukach o poznaniu, bo to tylko w części jest prawdziwe. Kogni-
cja to złożony proces składający się na przetwarzanie informacji w umyśle ludz-
kim posługującym się mózgiem i innymi strukturami ludzkiego ciała. Kognity-
wistyka to coś więcej niż epistemologia, gdyż uwzględnia ona zarówno to, co
dzieje się w procesach łatwo przekładalnych na sztuczne języki i rachunki for-
malne, jak i to, co ma charakter schematyczno-wyobrażeniowy oraz somatyczny
i co niełatwo już przełożyć na znaczki rachunków formalnych (zob. Hogan
2003). Holistyczne aspekty kognicji stoją w centrum zainteresowania poetyki

kognitywnej, gdyż zarówno metafora jak i struktury narracyjne muszą być przedmiotem badania zarówno poetyki, jak i kognitywistyki, o czym świadczą bogate historie obu dyscyplin. Poetyka kognitywna jest zatem widziana jako reakcja z jednej strony na behawiorystyczne tendencje obiektywistyczne, które negowały świat wewnętrzny człowieka, z drugiej zaś jako wynik dążenia do osiągnięcia nieco bardziej społecznego poziomu refleksji nad poznaniem uznającym rolę intersubiektywności i empirii (por. Rembowska-Płuciennik 2012).

Jednym z najważniejszych punktów wyjścia refleksji kognitywistycznej w poetyce jest uznanie dla cielesności i ucieleśnienia. To jest właśnie jeden z wymiarów empirii kognitywistycznej, że kiedy mamy do wyboru wyjaśnienia odwołujące się do cielesno-mózgowych mechanizmów oraz wyjaśnienia bez takich odwołań, wybieramy te zakorzenione w naszej cielesności. Poetyka kognitywna, pisząc o stylu i figurach retorycznych, nie traktuje języka jako oderwanej od reszty człowieka struktury formalnej, wszystkie formy są współkształtowane przez cielesność (Johnson 2015, Johnson 1993).

DOTYCHCZASOWE BADANIA

W swoich dotychczasowych badaniach wielokrotnie używałem pojęć i kategorii poetyki kognitywnej, także ostatnio w odniesieniu do przekładów psalmów. W swoich artykułach (Płuciennik 2016, Płuciennik 2015a, 2015b, 2015c) posłużyłem się analizą domen kognitywnych. Na użytek analizy przekładów psalmu 82 wyróżniłem trzy typy domen: abstrakcyjną, doświadczeniową i ekspresyjną. We wnioskach posłużyłem się także kategorią „racjonalności stylu” użytego języka tłumaczenia, jak również ramą kognitywną, którą związałem z kategoriami genologicznymi, bo w tym wypadku pisałem o epickiej ramie wielu lirycznych psalmów. W kontekście cielesności ludzkiej i ucieleśnienia ważne są także instynkty i pragnienia ludzkie, ale i dominująca wartość estetyczna. Wypracowane podczas analizy kategorie analityczno-interpretacyjne wydają mi się owocne i przydatne także do analizy psalmu 142. Choć problemy w tym wypadku będą zasadniczo inne, jednak formalnie poetyka kognitywna może okazać się przydatna jako rama analityczno-interpretacyjna.

Psalm 82 jest o tyle ciekawy, że znajdziemy w nim dużo leksemów i fraz w slotach semantycznych, które z grubsza z punktu widzenia potocznego

uznać można za synonimicznie odnoszące się do „biednych”. Do owych biednych można odnosić się, uwydatniając aspekty *stricte* społeczne i wtedy będziemy przy pomocy wyrażen i leksemów wyrażać miarę socjalizacji. W takim przypadku mówię o ogniskowej referencyjnej domenie semantycznej (ORDS) o nazwie „społeczność”. W psalmach będą pojawiać się elementy podkreślające brak własności, opuszczenie, izolację, niebezpieczeństwo i niewolę. W innych przypadkach pojawi się ORDS (ogniskowa referencyjna domena semantyczna) odnosząca się do ciała, będzie to miara korporalna, w skrócie „ciało”. W takich przypadkach w psalmie 82 pojawią się jednostki językowe podkreślające chudość, słabość, małość, miękkość, niedostatek. W trzecim przypadku ORDS można nazwać miarą mentalną i dotyczyć ona będzie „ekspresji” albo w skrócie „twarzy”. Wszędzie tam, gdzie podkreśla się pragnienie, głód, poczucie ucisku, smutek, krzywdę, cierpienie, zastraszenie, pokorę, skromność, bezradność, pojawia się problem ekspresji ludzkiego ciała, zwłaszcza twarzy jako główny problem koncentrowania uwagi czytającego.

KATEGORIE ANALITYCZNE

W wyniku takiej analizy kilkunastu przekładów na język angielski i kilkunastu na język polski, dwóch na język szwedzki doszedłem do wniosku, że nie ma jednoznacznych zależności wyznaniowych, jeśli idzie o dominantę stylową analizowanych przekładów. Jednak pewne stylistyczne tendencje zauważalne w analizie mogły prowadzić do twierdzenia, że jedne przekłady są bardziej emocjonalne, inne posługują się stylem, który można byłoby nazwać racjonalnym. Odpowiada to z grubsza także kategoriom poetologicznym, które wskazują na większą emocjonalność stylu pełnego metafor i innych figur retorycznych (Płuciennik 2002).

W swoich dotychczasowych badaniach używałem również kategorii kognitywnej ramy epickiej psalmów. Rama w kognitywistyce ma sporą historię, pojawiła się w badaniach nad sztuczną inteligencją (Minsky 1975 i 1988) i była także używana w lingwistyce (Beaugrande i Dressler 1990). Może być widziana jako dynamiczna wersja wyidealizowanych modeli poznawczych (Lakoff 1987). W swoich artykułach (Płuciennik 2015a, Płuciennik 2015b)

zwracałem uwagę, tak jak czynił to przede mną Northrop Frye (Frye 2002), że psalmów nie sposób postrzegać jako wyłącznie lirycznych utworów, bo zawsze jest w nich obecna właśnie epicka rama, którą widać także w innych księgach Biblii. Głównym modelem tej ramy jest wyzwolenie, wyprowadzenie z niewoli. Ten realny scenariusz jest modelem dla pojęcia częstego na kartach Biblii, pojęcia zbawienia, wybawienia, ocalenia.

Potrzeba jeszcze uzupełnić wymienione przeze mnie kategorie analizy kognitywnej o kategorię ludzkich pragnień i instynktów. Za Umberto Eco (Eco 1999) uważam, że pragnienie cielesnej wolności jest pierwotne i bardzo podstawowe oraz że można je odnaleźć w wielu wytworach kultury. Ludzie pragną być wolni, nie znoszą pętania i ograniczeń. Stąd tak wielka siła perswazyjna kognitywnej ramy epickiej wyzwolenia. Pragnienia i instynkty ludzkie kojarzą się z następną kategorią analityczną, którą jest dominująca wartość estetyczna psalmu. Wartość estetyczna nie może być rozumiana w oderwaniu od innych wartości ludzkich i życiowych, wartość estetyczna nie jest odseparowana od ludzkich pożądań i pragnień. Co więcej, wartość estetyczna nie jest jakąś wartością wyłącznie dla wybranych, dla pięknoduchów, którzy są lepiej predysponowani do jej odbioru. Jako że pragnienia, o których mowa, są prawdziwymi uniwersaliami, to samo dotyczy wartości estetycznych. Oczywiście, istnieją też specyficzne dla danej kultury kombinacje wartości tworzące bardziej wymagające struktury, ale w przypadku wytworów takich jak psalmy, nie możemy o takich złożonych strukturach mówić. Jak przekonuje biblistyka, każdemu psalmowi należy przyporządkować realne *Sitz im Leben*, co oznacza kolejną ramę conceptualną, dzięki której starożytne utwory hebrajskie możemy lepiej rozumieć także i dzisiaj bez względu na odległość kulturową. Wszystkie te kategorie poetyki kognitywnej przydadzą się do analizy psalmu 142.

ANALIZA 1. PSALM 142, WIĘZIENIE

Przedmiotem mojej analizy chciałbym uczynić najpierw psalm 142, a właściwie końcowy werset 142:8.

Pieśń pouczająca Dawida, gdy był w jaskini. Modlitwa.

142:2 Głośno do Pana wołam, Głośno Pana błagam.

142:3 Wylewam przed nim moją prośbę I o niedoli mojej jemu opowiadam.

142:4 Gdy duch mój omdlewa we mnie, Ty znasz ścieżkę moją; Na drodze, którą chodzę, Zastawili na mnie sidła.

142:5 Patrzę na prawo i widzę – Nikt nie zważa na mnie. Nie ma dla mnie ucieczki, Nikt się nie troszczy o mnie.

142:6 Panie, do ciebie wołam. Rzekłem: Tyś moją nadzieją, Tyś działem moim w krainie żyjących.

142:7 Słuchaj uważnie błagania mego, Bom bardzo udręczony, Wybaw mnie od prześladowców moich, Bo są silniejsi ode mnie!

142:8 Wywiedź mnie z więzienia, Abym wysławiał imię twoje! Zaiste, otoczą mnie sprawiedliwi, Gdy mi swą dobroć okażesz (BW [posługuję się skrótami tłumaczeń, których wyjaśnienie czytelnik znajdzie w bibliografii]).

W tym ostatnim wersie mamy obramowanie bardzo symboliczne. Psalm 142 to indywidualny lament Dawida, uznawany za ostatni autentycznie pochodzący od niego. Lamentacja ma przyczynę w poczuciu opuszczenia przez wszystkich, kiedy Dawid ukrywa się przed Saulem w jaskini. Owa jaskinia pojawia się w temacie głównym w pierwszym wersie. W hebrajskim tekście mazoreckim מַעְרָה *me'ārāh* oznacza jaskinię lub legowisko, ale dodatkowym odcieniem znaczeniowym będzie także opuszczenie, staropolskie puszcza, pustkowie. Historycznie rzecz biorąc, bibliści wskazują nawet na konkretne jaskinie, mogące tutaj służyć jako konkretne przykłady: Adullam (1 Sam 22:1, 4) albo En Gedi (1 Sam 24:1–22). Jednak w końcowym wersie 142:8 pojawia się wyzwolenie z więzienia, które literalnie może oznaczać jaskinię wskazaną w wersie 1, ale metaforycznie może oznaczać jakiekolwiek więzienie także symboliczne zniewolenie czy ucisk.

Komparatystyczna poliglotyczna analiza slotu w wersie 8 wskazywać będzie dość ciekawą sytuację: podczas gdy germańskie języki takie jak angielski, szwedzki i niemiecki nie będą się różniły znacząco leksykalnie, to w tłumaczeniach na język polski będzie sporo różnic i relatywnie duża wariantowość leksykalna. We wszystkich angielskich tłumaczeniach w tym słocie występują wariantowo różne czasowniki, jednak rzeczownik jest niemal zawsze jeden: ang. *prison*.

Np. W KJV: *Bring my soul out of prison* (w wersji BBE np. będzie to „*Take my soul out of prison*”, zaś w NIV „*Set me free from my prison*”). Jedynie w jednym

tłumaczeniu (*Passion*) pojawia się ponownie konkretniejsza jaskinia, czy też loch: „Bring me out of this dungeon”. Bardziej skomplikowany przykład będzie w łacińskiej parafrazie George’a Buchanana: „carceris vitam rape de tenebris ut te laudibus efferam” (Buchanan, 500), co i tak będzie przełożone na angielski jako „Rescue my life from the darkness of its prison” (Buchanan, 501). Zatem *prison* po angielsku wydaje się nieuniknione. *Prison* (n.) wedle słownika etymologicznego pochodzi od wczesnych XII-wiecznych form starofrancuskich *prisoun*, to zaś z łac. **presionem*, *prensionem* (nominative *prensio*), skrót od *prehensionem* (nominative **prehensio*) zabrane od *prehendere* „wziąć”. Najlepiej widoczne u nas byłoby to w słowie *jeńcie* i *jeniec* oznaczające w staropolszczyźnie niewolę.

Po łacinie będzie to raczej kompletnie inne skojarzenie: *educ de custodia animam meam* (areszt) albo *educ de carcere animam meam* (więzienie). W języku niemieckim pojawia się *Kerker*, czyli loch, zaś w języku szwedzkim odpowiednik więzienia *prison* i naszego *jeńcia*: *fängelset* od *fånga*, co pochodzi także od pierwotnego słowa *få* – ‘dostać, wziąć, osiągnąć’ itp.

W języku polskim będzie nieco więcej wariantów tego wersu:

- Lubelczyk ciemnica
- BB¹ ciemnica
- Kochanowski więzienie
- Wujek ciemnica
- BG ciemnica
- Karp straż trzyma
- Cyłkow zamknięcie
- Warsz więzienie
- 1000 więzienie
- Warsz-pra więzienie
- Staff ciemnica
- Brand więzienie
- Miłosz więzienie
- Eku m więzienie
- Paulińska więzienie

¹ Korzystałem także z ilustrowanej kopii z 1563 dostępnej w Cambridge University Library in Cambridge.

Podsumowując, można wywnioskować na podstawie tej analizy, że w różnych wariantach będą widoczne rozmaite punkty widzenia i ramy kulturowe, w których będzie można umieszczać także rozmaite scenariusze skojarzone z czynnościami i historiami dziania się:

- chwytanie, trzymanie, złapanie, przytrzymywanie (ang. i szw., także staropolski);
- zamknięcie (pol.);
- pętanie, więzienie (pol.);
- przykucie (hebr. bibl.);
- wtrącenie do lochu, ciemności (pol. arch., niemieckie, łac.).

Najciekawsza różnica kulturowa wydaje się widoczna w hebrajszczyźnie mazoreckiej:

H4525. מַסְגֵּר *masgēr* oznacza kowala, ślusarza, kogoś, kto pracuje w metalu, bardzo cenni byli tacy ludzie dla zdobywców. Wtórnie oznacza także ‘loch, lochy, miejsce zatrzymania’. Następnie może oznaczać także Szeol. Jednak w tym skojarzeniu widzieć można różnicę kulturową związaną z różnymi narzędziami więzienia ludzi w różnych czasach. Skojarzenie z ciemnością wydaje się ponadkulturowe, jednak wzięcie i wiązanie, zajęcie i pętanie, to są różne czynności fizyczne, tak jak i zakuwanie, czy na przykład przykuwanie do skały albo ściany. Podobnie inny scenariusz będzie widoczny w areszcie w łac. *custodia*. Te rozmaite scenariusze mają inne potencjały symboliczne i niektórzy polscy poeci wydają się te potencjały wykorzystywać (zob. Staff).

ANALIZA 2. PSALM 91, WYBAWIENIE

W tej części mojej analizy chciałbym przyjrzeć się różnym domenom kognitywnym oraz presupozycjom kulturowym różnych pojęć związanych z ratowaniem i ocalaniem w różnych polskich i angielskich tłumaczeniach i parafrazach psalmu 91.

Chciałbym przeanalizować bardzo ciekawy przypadek w tekście psalmu 91, w którym różne terminy odnoszą się do pojęcia ocalania i ratowania. Poniżej tekst Biblii Warszawskiej.

91:1 Kto mieszka pod osłoną Najwyższego, Kto przebywa w cieniu Wszechmocnego,
91:2 Ten mówi do Pana: Ucieczko moja i twierdzo moja, Boże mój, któremu ufam.
91:3 Bo On wybawi cię z sidła ptasznika I od zgubnej zarazy.
91:4 Piórami swymi okryje cię. I pod skrzydłami jego znajdziesz schronienie.
Wierność jego jest tarczą i puklerzem.
91:5 Nie ulęknieś się strachu nocnego Ani strzały lecącej za dnia,
91:6 Ani zarazy, która grasuje w ciemności, Ani moru, który poraża w południe.
91:7 Chociaż padnie u boku twego tysiąc, A dziesięć tysięcy po prawicy twojej,
Ciebie to jednak nie dotknie.
91:8 Owszem, na własne oczy ujrzysz I będziesz oglądał odpłatę na bezbożnych.
91:9 Dlatego, że Pan jest ucieczką twoją, Najwyższego zaś uczyniłeś ostoją swoją,
91:10 Nie dosięgnie cię nic złego I plaga nie zbliży się do namiotu twego,
91:11 Albowiem aniołom swoim polecił, Aby cię strzegli na wszystkich drogach
twoich.
91:12 Na rękach nosić cię będą, Byś nie uraził o kamień nogi swojej.
91:13 Będziesz stapał po lwie i po żmii, Lwiątko i potwora rozdepczesz.
91:14 Ponieważ mnie umiłował, wyratuję go, Wywyższę go, bo zna imię moje.
91:15 Wzywać mnie będzie, a Ja go wysłucham, Będę z nim w niedoli, Wyrwę go
i czią obdarzę,
91:16 Długim życiem nasycę go I ukazę mu zbawienie moje.

W wersji angielskiej:

KJV

In God's Care

He that dwelleth in the secret place of the most High shall abide under the shadow
of the Almighty.

I will say of the Lord, He is my refuge and my fortress: my God; in him will I trust.
Surely he shall deliver thee from the snare of the fowler, and from the noisome
pestilence.

He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou trust: his
truth shall be thy shield and buckler.

Thou shalt not be afraid for the terror by night; nor for the arrow that flieth by
day;

Nor for the pestilence that walketh in darkness; nor for the destruction that wa-
steth at noonday.

A thousand shall fall at thy side, and ten thousand at thy right hand; but it shall
not come nigh thee.

Only with thine eyes shalt thou behold and see the reward of the wicked.
 Because thou hast made the Lord, which is my refuge, even the most High, thy
 habitation;
 There shall no evil befall thee, neither shall any plague come nigh thy dwelling.
 For he shall give his angels charge over thee, to keep thee in all thy ways.
 They shall bear thee up in their hands, lest thou dash thy foot against a stone.
 Thou shalt tread upon the lion and adder: the young lion and the dragon shalt
 thou trample under feet
 Because he hath set his love upon me, therefore will I deliver him: I will set him
 on high, because he hath known my name.
 He shall call upon me, and I will answer him: I will be with him in trouble; I will
 deliver him, and honor him.
 With long life will I satisfy him, and show him my salvation.

W jednym tylko tekście KJV można znaleźć takie leksykalne pozycje jak:
 under the shadow of the Almighty, refuge, fortress, deliverance, cover, under
 his wings, shield and buckler, setting somebody on high, salvation.

W jednym z komentarzy psalm 91 jest nazywany „delikatnym i kameralnym psalmem”, że „opisuje pewność, którą wierzący może mieć w trakcie wszelkiego rodzaju zagrożeń i wyzwań” (psalm 91:1, ESVSB).

Autorzy hasła w *ESV Literary Study Bible Notes* piszą: „Poeta wybiera przykłady, które dają nam obrazy podwyższonego stopnia zagrożenia i wybawienia zarazem i przez to pokazują całkowity zakres ochrony dawanej przez Boga”.

Chciałbym skupić się na poetyckich przekładach na język polski, w nich bowiem będzie można odnaleźć bardzo ciekawe warianty.

PSALM 91:12 (19 WERSJI)

BPB lift
 KJV bear up
 NRSV bear up
 ASV bear up
 ESV bear up
 BBE keep up
 CJB carry in
 ISV lift up

MEV bear up
 NIV lift up
 NLT hold up
 The Passion be with
 Tanakh carry in
 Message catch you, keep from
 YLT bear up
 ERV catch
 GNB hold up
 TLV lift up
 NETS bear up

Angielskie wariacje:

lift (BPB), lift up (ISV, NIV, TLV)
 bear up (KJV, NRSV, ASV, ESV, MEV, YLT, NETS)
 carry in (CJB, Tanakh)
 keep up (BBE)
 catch you, keep from (Message) catch (ERV)
 hold up (NLT, GNB)
 be with (The Passion)

Polskie przekłady (15):

nosić (Lubel, BB, BG, Wuj, Warsz-Pra, Staff, Miłosz, Ekumen, Paul, Warsz), nosili
 (1000)
 uniosą cię (Cylkow),
 piastować (Koch, Karp, Brand)

Jeśli zastanowić się nad tym ostatnim przekładem: *piastować* (Koch, Karp, Brand), to współcześnie na angielski moglibyśmy rzecz przetłumaczyć jako *hold* ale także *nurse*, *caress*, *fondle*. Ten przykład każe widzieć w powyższym fragmencie zmetaforyzowany ośrodek konceptualizacji, można byłoby wprost odnieść się do opisywanych przez George'a Lakoffa w *Moral Politics* (Lakoff 1996) dwóch modeli chrześcijaństwa stanowiących punkt odniesienia dla wielu dyskursów także politycznych: modelu chrześcijaństwa opartego na

metaforze surowego ojca oraz modelu opartego na metaforze opiekuńczego rodzica (Lakoff 1996, 245–262). Wszystkie czasowniki z tłumaczeń tego slotu psalmu 91:12 używają odniesienia do modelu opiekuńczego rodzica, troskliwego i pielęgnującego, jednak polskie *piastować* oddaje najlepiej poetycki potencjał tej troskliwości: tym bardziej warte to podkreślenia, że piastowanie ma w staropolszczyźnie także dodatkowe odniesienia do pieszczenia i karmienia. Oczywiście dzisiaj piastowanie brzmi niezwykle podniośle i urzędowo, tak być nie mogło w czasach Kochanowskiego. To odniesienie do karmienia kojarzy ten fragment psalmu 91 ze słynnym psalmem 23, w którym Bóg, Pan jest pasterzem i karmicielem. W tym kontekście należy chyba widzieć innowacyjność tłumaczenia poetyckiego Kochanowskiego.

PSALM 91:14 (KJV)

Because he hath set his love upon me, therefore will I deliver him: I will set him on high, because he hath known my name.

Angielskie wariacje:

NETS protect

ASV set on high

BBE put in a place of honour

CJB protect

KJV set on high

ESV protect

ISV protect

MEV set on high

NIV protect

NKJV set on high

NLT protect

NRSV protect

PASSION protect, set in a high place, safe and secure

Tanakh keep safe

YLT set on high

BPB set on high

TLT set securely on high
 GNB protect
 ERV protect

Angielskie odmiany:

protect (NETS, CJB, ESV, ISV, NIV, NLT, NRSV, GNB, ERV)
 protect, set in a high place, safe and secure (PASSION)
 keep safe (Tanakh)
 set on high (KJV, ASV, MEV, NKJV, YLT, BPB)
 set securely on high (TLT)
 put in a place of honour (BBE)

Polskie wersje:

BB wywyższyć
 Lubelczyk wybawić
 Koch nie zapamiętać i wspomóc
 Wujek obronić
 BG wywyższyć
 Karp zapomnieć, wspomóc
 Cyłkow obronić
 BW wywyższyć
 Warsz-pras bronić
 1000 osłonić
 Staff wywyższyć
 Brand ochronić
 Miłosz obronić
 Ekumen wywyższyć
 Paul ochronić

Podsumowując, warianty wyglądałyby w języku polskim tak:

wywyższyć (exalt, to set on high) (BB, BG, BW, Staff, Ekumen)
 wybawić (save) (Lubelczyk)
 nie zapamiętać i wspomóc (to not forget and help, assist) (Kochanowski, Karp)
 obronić (to defend) (Wujek, Cyłkow, Warsz-pras – bronić, Miłosz)

osłonić (to shield, to give shelter) (1000)

ochronić (protect) (Brand, Paul)

Mamy tu dwie przeciwstawne domeny poznawcze. Jedna domena przestrzenna z konceptualną metaforą – większe jest lepsze, otwarta przestrzeń jest lepsza niż zamknięta. Druga domena przestrzenna z konceptualną metaforą – pozostawać w zamkniętej przestrzeni jest lepiej, niż być widocznym.

Te dwie różne domeny konceptualne są związane ze scenariuszami leksemów: *uciec* i *ukryć się*. To są dwa różne pojęcia ocalenia i wybawienia z opresji, dwa różne pojęcia ratunku. Wydaje mi się, że wersja BBE „put in a place of honour” odwołuje się do kompletnie innego scenariusza, abstrahuje od fizyczności tego wyrażenia i scenariusza ucieczki. Realnej, fizycznej, cielesnej ucieczki do miejsca znajdującego się wyżej niż prześladowcy. Ratunek nie polega na odwecie i społecznej nobilitacji, ratunek dotyczy całkiem cielesnych spraw, dotyczy ocalenia cielesnego, ocalenia ciała. Dlatego właśnie ten psalm nazywany jest czasem psalmem żołnierskim i właśnie w armii jest on traktowany jako swego rodzaju amulet (zob. Prince 2016, Ruth 2007, Adamo 2012). Oczywiście skrajnie fundamentalistyczne interpretacje Biblii będą miały tendencje wręcz do traktowania wprost metafor użytych w tekście oraz do traktowania tekstu jako osłony, swego rodzaju tarczy (zob. Ruth 2007). Takie interpretacje są także godne odnotowania, jednak nie wydają się one być w zgodzie z duchem psalmów ani ewangelii. Dalekie one były od jednoznacznego akceptowania łatwych, cudownych rozwiązań problemów ludzkich.

WNIOSKI Z ANALIZY

Konceptualna rama epicka Biblii, w której znajduje się podstawowa dla niej opowieść o wyjściu, wyprowadzeniu jako zbawieniu, ocaleniu, ratunku jest obecna także w psalmach. Próbowałem to już pokazać we wcześniejszych analizach. Tutaj warto pokreślić, że opowieść o jednostkowym ratunku obecna w krańcowo lirycznych psalmach każe zapytać, czy jest możliwa jakakolwiek konstrukcja tekstowa niemająca odniesienia do narracji, niemająca jednak takiej czy innej ramy epickiej. Wydaje się, że rację mają ci, co widzą

w narracji klucz do języka i literatury – ludzie poszukują tożsamości w opowieściach. Opowieść biblijna o wyprowadzeniu z Egiptu, o wyjściu, o ucieczce może być traktowana jako opowieść mityczna i symboliczna, jednak nie może być pozbawiona jej najważniejszej, realnej, cielesnej domeny, to owa cielesna domena stanowi nieustający punkt odniesienia. Podobnie będzie w opowieści o Bożym Narodzeniu w Ewangeliach, które opowiadają o realnym Herodzie i ucieczce do Egiptu. Mojżesz i Jezus, tak jak Dawid, to byli zbiegowie, żeby nie powiedzieć uchodźcy. Dawid uciekał przed prześladowcą Saulem, Mojżesz uciekał przed faraonem i jego wojskami, Jezus zaś przed Herodem. Cała ofiara na Krzyżu musi być widziana jako konsekwencja odwagi wzięcia na siebie winy i braku decyzji o ucieczce: wyjścia bądź ukrycia się.

Jednak konceptualna rama epicka to jest jeden tylko wymiar tekstu psalmów, o którym należy pamiętać, komentując poliglotyczną analizą kognitywną. W tym kontekście należy także podkreślić kwestie stylistycznej adekwatności tłumaczeń: widać to wyraźnie w przypadku tłumaczenia wykorzystującego konteksty społeczne zamiast domen cielesnych i przestrzennych. Konceptualna rama epicka i stylistyczne warianty tłumaczenia pozwalają na ocenę adekwatności scenariuszy, ale także adekwatności lokalizowania tłumaczeń: gdybyśmy chcieli najlepiej zlokalizować uwięzienie z psalmu 142, to wszystkie te odpowiedniki, sugerujące „zakucie” byłyby skrajnie wierne, jednak niekoniecznie dobrze zlokalizowane.

Innymi słowy: zarówno jeśli idzie o konceptualną ramę epicką, jak i stylistyczne aspekty tłumaczeń, wszystkie one w przypadku psalmów odnoszą do domeny cielesnej i cielesność jest semantyczną kotwicą wszystkich tych tekstów. Nie należy zapominać o tym, kiedy czytamy te starożytne teksty w różnych wersjach mniej lub bardziej współczesnych.

BIBLIOGRAFIA

PSALMY

The Bible Study App for Mac, Version 5.4.3 (5.4.3.1), Olive Tree Bible Software, Spokane, WA, 2014. *King James Version with Strong's Numbers – KJV Strong's, For The Bible Study App, Answers in Genesis/Online Bible. Complete Word Study Bible – CWSB* (4 Volume Set) For The Bible Study App, Carpenter E.E., Baker W., Zodhiates S., ed., AMG 2003.

Bible Gateway, a division of The Zondervan Corporation, 3900 Sparks Drive SE, Grand Rapids, MI 49546 USA, <https://www.biblegateway.com>

PRZEKŁADY ANGIELSKIE

King James Version (KJV) 1611, public domain published in Olive Tree Bible Study App, Spokane, WA: by Olive Tree Bible Software, 2014.

LXX (*Septuaginta*) comes from the *Kraft/Taylor/Wheeler Septuagint Morphology Database*, v. 3.02, based on Rahlfs A., ed., *Septuaginta id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, 1979, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, access by Olive Tree Bible Study App (in short: OTBSA), app cit.

Latin Vulgate for the Bible Study App, in: OTBSA, public domain, app cit.

A New English Translation of the Septuagint and the Other Greek Translations Traditionally Included Under that Title (in short NETS), Oxford and New York, NY: Oxford University Press, 2009 (1st edition 2007); e-book, in: OTBSA, app cit.

Wycliffe Bible for the Bible Study App, Wesley Center Online: OTBSA, app. cit.

New International Version for the Bible Study App, (1st ed. 2002), Grand Rapids, MI: Zondervan OTBSA; *NIV Pitt Minion Reference Edition* (2nd ed., 2013), Cambridge UK, New York, NY: Cambridge University Press.

Complete Jewish Bible: An English Version of the Tanakh (Old Testament) and B'Rit Hadashah (New Testament), 1998, Stern D.H., ed. and transl., Clarksville, Maryland USA and Jerusalem, Izrael: Jewish New Testament Publications, in: OTBSA.

*The Jewish Bible: Tanakh: The Holy Scriptures – The New JPS Translation According to the Traditional Hebrew Text: Torah *Nevi'im *Kethuvim*, Philadelphia, USA and Jerusalem, Izrael: Jewish Publication Society, 1985, in: OTBSA.

English Standard Version as in *The ESV Study Bible*, 2008 (with ESV 2007), Wheaton, IL, USA: Crossway Bibles, in: OTBSA.

American Standard Version – ASV, for *The Bible Study App*, Olive Tree: 2014, (1st print ed. 1901), in: OTBSA.

Holy Bible, New Living Translation, Tyndale House Foundation: Carol Stream, Illinois, USA, 1996, 2004, 2015, in: OTBSA; available also: www.tyndale.com.

Bible in Basic English For The Bible Study App, 1941/1949, Hooke S.H., transl., London: The Orthological Institute, in: OTBSA.

International Standard Version, 1996, ISV: NT plus Psalms and Proverbs For *The Bible Study App*, Davidson Press, according *The Holy Bible: ISV. 2.0.*, in: OTBSA, also available isv.org.

The Message: For The Bible Study App, Peterson E., ed. and transl., NavPress, in: OTBSA. *The Message: The Bible in Contemporary Language*, 2002, Peterson E., ed., NavPress.

New Revised Standard Version – NRSV For The Bible Study App, National Council of the Churches of Christ, 1990 (revision of 1952 ed.), in: OTBSA, also *Holy Bible. New*

Revised Standard Version Containing the Old and the New Testament, 2007 (3rd print ed.), New York: Hendrickson Publishers in Conjunction with Oxford University Press.
Good News Bible with Concordance, 1994, Glasgow: The Bible Societies/HarperCollins.

PRZEKŁADY SZWEDZKIE

Bibeln, Örebro: Bokförlaget Libris, 1994, (Svenska Bibelsällskapets varsamma språkliga revision av 1917 års översättning av Gamla testamentet och Bibelkommissionens översättning av nya testamentet), also an app for iOS Bibel (Swedish Bible), 2014, by PalReader.
Bibeln, 2000, Bibelkommissionens översättning, Örebro: Bokförlaget Libris,.

PRZEKŁADY POLSKIE

Lubel: Lubelczyk J., 2010, *Psałterz i kancjonał z melodiami drukowany w 1558*, Gruchała J.S., Poźniak P., red., Kraków: Musica Iagiellonica.
 Bb: *Biblia brzeska 1563*, 2003, Kalwin Publishing i Collegium Collumbinum, Clifton, NJ–Kraków.
 Kochan: Kochanowski J., 1997, *Psałterz Dawidów*, Meller K., oprac. i wstęp, TAIWPN Kraków: Universitas. Tekst dostępny także: <http://literat.ug.edu.pl/jkpsalm/138.htm> 2015.
 Wuj: *Psałterz Dawidów w przekładzie ks. Jakuba Wujka z 1594 roku*, 1993, Frankowski J., transkrypcja i wstęp, komentarze, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax. Także tutaj: *Księgi Starego i Nowego Testamentu z łacińskiego na język polski przełożone przez ks. dra Jakóba Wujka*, 1898, (przedruk z 1599), W. Drugulin, Lipsk.
 Bg: *Biblia to jest całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłumaczone*, 1975, Warszawa: Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne. Także tutaj: *Biblia Gdańska w systemie Stronga. Stary Testament oraz Wykaz wyrazów i zwrotów polskich w ST Biblii Gdańskiej*, 2004, Kraków: Wydawnictwo „Na Straży”. Cyfrowe wydania dostępne także <http://www.biblia-online.pl> and in an app for iOS called Biblia (Polish Bible Collection) by PalReader.
 Karp: *Psałterz w przekładzie Franciszka Karpińskiego*, 2011, Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio”.
 Cylik: *Psalmy*, 2008, Cylikow I., tłum., (reprint z egz. Michała Galasa), Austeria, Kraków, Budapeszt.
 Staff: *Księga Psalmów*, 1994, (tłum. z łac. Staff L.), Toruń: Dabar.
 Brand: *Psałterz*, 1970, Brandstaetter R., tłum. z hebr., Merton C.T., przedm., Celina Stoińska C. tłum., Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
 1000: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu: w przekładzie z języków oryginalnych*, 1971, wyd. II popr., Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, oprac., Jankowski A., Stachowiak L., Romaniuk K., red., Borowski W. i in., tłum.

- Warszawa: Wydawnictwo Pallottinum, wersja cyfrowa tego tłumaczenia na <http://biblia.deon.pl> [2015].
- Warsz.: *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, 1994, Komisja Przekładu Pisma Świętego, oprac., Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa. Wyd. 20. Cyfrowe wersje tego tłumaczenia są dostępne na <http://www.biblia-online.pl> [2015] i w aplikacji na urządzenia mobline dla iOS *Biblia (Polish Bible Collection)* by PalReader.
- M: *Księga Psalmów*, 1981, Miłosz C., tłum. z hebr., Paris: Éditions du Dialogue.
- Miłosz C., 2014, *Księga Psalmów*, w: tegoż, *Księgi biblijne*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Warsz-pra: *Biblia Warszawsko-Praska*. Cyfrowa wersja jako aplikacja na urządzenia mobilne dla iOS *Biblia (Polish Bible Collection)* by PalReader, a także por. cyfrową wersję na <http://www.biblia-online.pl> [2015].
- Ekum: *Pismo Święte Starego Testamentu*, 2008, t. 3. *Księgi dydaktyczne*, (tłum. ekumeniczne z języków oryginalnych), Ambroży M. i in., tłum, Kiedzik M., Bardski K., Kondracki A., Mielcarek K., red., Warszawa: Towarzystwo Biblijne w Polsce.
- Paulińska: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem*, 2009, Zespół Biblistów Polskich, oprac., Częstochowa: Święty Paweł.

TEKSTY PRZEDMIOTOWE

- Adamo D.V.T., 2012, *Decolonizing Psalm 91 in an African Perspective with Special Reference to the Culture of the Yoruba People of Nigeria*, „Old Testament Essays” 25/1.
- Beaugrande R-A., Dressler W.U., 1990, *Wstęp do lingwistyki tekstu*, Warszawa: PWN.
- Eco U., 1999, *Pięć pism moralnych*, przeł. Kania J., Kraków: Znak.
- Frye N. 2002, *The Great Code: The Bible and Literature*, New York, NY: Mariner Books.
- Frye N., 1998, *Wielki Kod. Biblia i literatura*, przeł. Fulińska A., Markowski M.P., red., Bydgoszcz: Wydawnictwo Homini.
- Hogan P.C., 2003, *Cognitive Science, Literature, and the Arts*, New York, London: Routledge.
- Johnson M., 1993, *Moral Imagination. Implications of Cognitive Science for Ethics*, Chicago: Chicago University Press.
- Johnson M., 1999, *The Meaning of the Body. Aesthetics of Human Understanding*, Chicago: Chicago University Press.
- Johnson M., 2015, *Znaczenie ciała. Estetyka rozumienia ludzkiego*, przeł. J. Płuciennik, Łódź: Wyd. UŁ.
- Lakoff G., 1987, *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff G., 1996, *Moral Politics: What Conservatives Know That Liberals Don't*, Chicago: University of Chicago Press.
- Maier C., 2001, *Body Imagery in Psalm 139 and its Significance for a Biblical Anthropology*, w: „Lectio Difficilior. European Electronic Journal for Feminist Exegesis”, 2001:2. Access online: http://www.lectio.unibe.ch/01_2/m.pdf (15.05.2015).

- Minsky M., 1975, *A Framework for Representing Knowledge*, w: Winston P.H., red., *The Psychology of Computer Vision*, New York: McGrawHill.
- Minsky M., 1988, *The Society of Mind*, London: Simon and Schuster.
- Płuciennik J., 2002, *Figury niewyobrażalnego. Notatki z poetyki wzniosłości w literaturze polskiej*, Kraków: TAIWPN Universitas.
- Płuciennik J., 2002, *Współczucie i studia nad literaturą*, w: Płuciennik J., *Literackie identyfikacje i oddźwięki. Poetyka a empatia*, Łódź: Wyd. UŁ.
- Płuciennik J., 2015a, *Styl przekładów biblijnych i protest song Czesława Miłosza. Narracja generacyjna wobec archaiczności*, w: „Teksty Drugie”, nr 3. Dostępne w Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego pod adresem <http://hdl.handle.net/11089/11827>.
- Płuciennik J., 2015b, *The Epic Cognitive Frame in the Psalms. A Case Study of the Polish Translations with Psalm 137*, w: „Studia Slavica Litteraria”, nr 2. Dostępne w Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego pod adresem <http://hdl.handle.net/11089/17074>.
- Płuciennik J., 2015c, *Cognitive and Semantic Universals in Translations of Psalm 139*, w: „Zagadnienia Rodzajów Literackich/The Problems of Literary Genre”, t. 58, z. 2 (116).
- Płuciennik J., 2015d, *Mask and Face, Sublimity and Proximity – Metaphors of Cognition as Experience in Translations of Psalm 139*, w: „Studia Litteraria Universitatis Iagiellonicae Cracoviensis”, 10, z. 3, Kraków: Wyd. UJ.
- Płuciennik J., 2016, *Kicz, empatia, sprawiedliwość. Kognitywistyczne studium archaizmu na polskich przekładach biblijnych*, w: Kudra B., Szkudlarek-Śmiechowicz E., red., *Kicz w języku i komunikacji*, Łódź: Wyd. UŁ.
- Prince J., 2016, *The Prayer of Protection. Living Fearlessly in Dangerous Times*, New York: Media Pte, Hachette Book Group.
- Rembowska-Płuciennik M., 2012, *Poetyka intersubiektywności. Kognitywistyczna teoria narracji a proza XX wieku*, Toruń: Wyd. UMK.
- Ruth, P. J., 2007 (1965), *Psalms 91: God's Shield of Protection*, Florida: Creation House.

Jarosław Płuciennik

COMPARATIVE APPROACH TO THE COGNITIVE POETICS OF POLISH TRANSLATIONS OF PSALMS.

COGNITIVE FRAMES FOR THE CONCEPTS OF 'IMPRISONMENT' AND 'REDEMPTION'

The article presents a multilingual analysis of Polish, English and Swedish translations of Psalms and their interpretations with reference to cognitive poetics. The author of the article uses notions such as semantic domain, embodiment and conceptual frame. An epic conceptual framework of the Bible, which contains the basic story of an exodus, redemption and salvation appears also in the Psalms. The story about the Israelites being delivered from Egyptian slavery can be regarded as a mythical and symbolic one, however, it cannot be deprived of the most important, real, physical domain, which is its main point of reference.

Keywords: multilingual analysis of translations, semantic domain, poetics, Psalms, cognitive science